

2. Sıfat-Fiil (Ortaç)

Fiil kök ya da gövdelerine getirilen "an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş" ekleriyle yapılır. Sıfat-fiil ekini alan kelimeler genellikle önlerindeki ismi niteler.

- Soruyu bilen öğrencilere hediye vereceğim.
- Kırılması ellerimle vurmasaydım ona.
- Kabul edilmez teklifler sundu.
- Döner sermayeden herkese pay veriliyor.
- Gezmedik yer bırakmadı.
- Ödenecek faturaları bir kenara ayırdı.
- Küflenmiş ekmekleri ne yapalım?
- Aradan üç saat geçti ama gelen giden olmadı.

DİKKAT!

Bazı sıfat fiiller, çekimli fiillerle karıştırılabilirler. Bu sözcükleri cümledeki kullanımlarıyla değerlendirmek gerekir.

- Bu paketler kargoyla gönderilecek.
Çekimli Fiil
- Gönderilecek paketler hazırlandı.
Sıfat Fiil
- Hasta vaka sayısı iki yüzü geçmiş.
- Geçmiş yıllarda iyi arkadaşlık.

DİKKAT!

Sıfat-fiil ekini alan bazı kelimeler fiilimsi olma özelliğini tamamen kaybeder. Bu kelimeler bir varlığa kalıcı ad olur.

- Tiyatro salonuna yiyecek ve içecek getirmek yasak.
- Kasabanın girişinde büyük bir çağlayan vardı.
- Okula gitmek için dolmuşa bindi.
- Yazarın yeni kitabını aldın mı?
- Kışın ortasında yakacağımız bitti.
- Kırtasyeden kalem ve açacak aldım.

Örnek

"Fotoğrafa bakınca seni hemen tanıdım." cümlesinde "tanıdım" sözcüğü çekimli bir "fiil"dir ve cümlenin yüklemidir. "Hayvanat bahçesinde tanıdık hayvanlar vardı." cümlesinde ise "tanıdık" sözcüğü fiil anlamını korumakla birlikte sıfat görevinde olduğu için "sıfat-fiil"dir.

Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat-fiil vardır?

A) Annem, yıkanacak çamaşırları çamaşır makinesinin önüne yığıyordu.
Yağız

B) Okuma yazmayı öğrenince her hafta bir kitap bitirmeye başladı.
Zeynep

C) Yaralı martıyı bir kutuya koyup veterinere götürmeliyiz.
Efe

D) Anneme telefon etmek için arkadaşımın cep telefonunu istedim.
Asel

Örnek

Bazı sözcükler sıfat-fiil eki aldığı hâlde kalıplaşarak bir varlığın, kavramın ismi olur. Bunlar fiilimsi olarak kabul edilmez. Örneğin “Bugün dolmuş başaklar sapsarıydı.” cümlesindeki “dolmuş” sözcüğü fiilimsidir, “Dolmuş gelmeyince otobüse bindim.” cümlesindeki “dolmuş” sözcüğü ise isimdir.

Buna göre aşağıdakilerin hangisinde fiilimsi eki aldığı hâlde, kalıplaşarak bir varlığı veya kavramı karşılayan sözcük vardır?

- A) Sınava girecekler sınavdan yarım saat önce sınav yerinde olsunlar.
- B) Bana dar gelen elbiseyi arkadaşım Ebru'ya hediye ettim.
- C) Kompozisyonun başlığını tükenmez kalemle yazmalısın.
- D) Vadideki çağlayanın sesi kasabanın merkezine kadar geliyordu.

Örnek

Sıfat-fiil eklerinden “-acak, -mış, -r, -mez” ekleri zaman eki olarak da kullanılmaktadır. Bu nedenle cümlede bu eki almış olan her sözcük sıfat-fiil görevinde kullanılmayacaktır.

Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde “-mış / -miş” ekini alan sözcük sıfat-fiil göreviyle kullanılmıştır?

- A) Babam eve davet etmiş askerlik arkadaşını.
- B) Bu sabah fırında ekmek erken tükenmiş.
- C) Ağacın dibindeki çürümüş elmaları inekler çok sever.
- D) Dedemin köydeki evinin çatısı çökmüş.

3. Zarf –Fiil (Bağ Fiil, Ulaç)

Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-asiye, -maden, -dığında, -ip, -ince, -eli, -kan, -a ... -a, -dıkça, -arak, -casına, -r...mez” ekleriyle yapılır. Zarf-fiil ekini alan kelimeler cümlede zarf görevinde kullanılır. Bu ekleri alan sözcükler cümleye zaman, durum ve sebep anlamı katar.

- Küçük kardeşini kucağına alıp doyasıya öptü. (Durum)
- Yola çıkmadan önce çantasını kontrol etti. (Zaman)
- Kar başladığında okuldan yeni çıkmıştım. (Zaman)
- Sarı bir yaprak dalından kopup önüme düştü. (Durum)
- Yaz gelince ailecek birkaç gün yayladaki evimizde kalırız. (Zaman)

DİKKAT!

Zarf fiil yapan –asıya eki ile sıfat fiil yapan –ası ekiyle; zarf fiil yapan –dığında eki ise sıfat fiil yapan –dık ekiyle; zarf fiil yapan –madan eki, isim fiil yapan -ma ekiyle karıştırılmamalıdır:

- Babasına doyasıya sarıldı.
- Doyasıya aşklar yaşamıştık.
- Ankara'ya geldiğinde beni arayacaktır.
- Hazırladığı proje ödüllendirildi.
- Benimle konuşmadan kararını verme!
- Bu konuşmadan bir sonuç alamadık.

Örnek

Yaşadığımız dünyaya karşı taşıdığımız sorumlulukları fark etmemiz için en ideal zamanlar ilk çocukluk yıllarımız. Yere çöp atmama, ağaçların dallarını kırmama, çiçekleri koparmama gibi birçok şey bu dönemde edindirilir. Bunda en büyük pay kitaplara ait. Eğitim Uzmanı Bilge Buhan Musa, geri dönüşüm üzerine **çıkardığı** dört yeni hikâye

kitabıyla çocuklara çevre bilinci kazandırmayı hedefliyor. Bilge Buhan Musa, doğanın nasıl korunabileceğini kitaplarında verdiği yöntemlerle **somutlaştırıp** çocukların bunu davranışa kolayca dönüştü-

rebileceklerini belirtiyor. Eğitimci yazarın yayımlanan hikâye serisi, çocukların kitaptaki kahramanlarla empati kurmalarını sağlıyor ve gezegenimize karşı sorumluluklarını yerine **getirmelerine** aracı oluyor.

Bu hikâye serisi dört farklı kitaptan oluşuyor. “Yaşlı Çınar Ağacı”nda kâğıdın, “Meraklı Yeşil Şişe”de camın, “Beyaz Plastik Bardak”ta plastiğin geri dönüşümü anlatılıyor. “Geri Kazanım Atölyesi”nde ise kullandığımız eşyalardan geri dönüşüme **gitmeden** ne şekilde faydalanabile-

ceğimiz dile getiriliyor.

Bu metindeki numaralanmış kelimelerden hangileri zarf-fiildir?

- A) I ve II.
- B) I ve III.
- C) II ve IV.
- D) III ve IV.

Örnek

Zarf-fiil ekini alan sözcükler cümleye zaman ya da durum anlamı katar. "Ayağına diken battığı için seke seke yürüyordu." cümlesine "seke seke" zarf-fiili "durum" anlamı katmıştır.

Bu açıklamaya göre zarf-fiil aşağıdaki cümlelerin hangisine diğerlerinden farklı bir anlam katmıştır?

- A) Melek teyzem boş zamanlarını dikiş dikerek değerlendirir.
- B) Erkan Bey, arabaya biner binmez emniyet kemerini takar.
- C) Bahçedeki köpek durmaksızın havlıyordu.
- D) Lunaparka giden çocuklar doyusya eğlenmişler.

Örnek

Gurbet ele düştü yolum

Ağlayıp gezer yürürüm

Bu dizelerdeki fiilimsinin türce özdeşi aşağıdakilerin hangisinde vardır?

- A) Dereye düşen yavru köpeği kurtarmak üç saatimizi aldı.
- B) Dişlerini düzenli fırçalamayınca dişleri çürümeye başladı.
- C) Annem küçülen kazaklarımı komşumuzun oğluna verdi.
- D) Çocuklarla arkadaşlık kuruşu hepimize örnek olmuştu.

DİKKAT!

Fiilimsiler cümle içinde diğer kelimelerle söz grubu oluşturabilir.

- Çamurda bata çıka ilerleyen araba babamın. (Sıfat tamlaması)
- Neşe'nin gülüşü annemin gülüşüne benziyor. (İsim tamlaması)

Fiilimsi yardımıyla çok uzun cümleler kurulabilir, fiilimsi yardımıyla cümleler birleştirilebilir.

- Dün akşam başlayan fırtına saatlerce etkili oldu. Fırtına yüzünden kasabadaki evlerin çatıları uçtu.
- Dün akşam başlayan ve saatlerce etkili olan fırtına yüzünden kasabadaki evlerin çatıları uçtu.

Fiilimsiler, fiil kip ve kişi eklerini almazlar, yani fiiller gibi çekime girmezler.

- Geliyor Fiil (Kip ve şahıs eki almış.)
- Gelen Fiilimsi (Kip ve şahıs eki alamaz.)

DİKKAT!

Fiilimsiler, cümle içinde «yan yargı» oluşturur. Yani, cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan yargı vardır.

- Konuşacaklarımız tükenmiş, uzayan suskunluklarda sıkılmaya başlamıştık.
- Kursa gelen öğrenciler, yemek yapmanın çok zevkli olduğunu söylüyorlar.